

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОГО БОРЖНИКА: ПОРЯДОК ВИЗНАННЯ ТА ВПЛИВ НА БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

Визначено порядок визнання зобов'язань неплатоспроможного підприємства та відображено їх вплив на бухгалтерський облік

Ключові слова: неплатоспроможне підприємство, боржник, ліквідаційна процедура

Постановка проблеми. Після прийняття господарського суду рішення про визнання боржника банкрутом затверджується процедура ліквідації, яка є завершальною стадією в процедурах неплатоспроможності. Ця процедура направлена на ліквідацію суб'єкта господарювання шляхом його продажу як цілісного майнового комплексу або його окремих складових для рівномірного покриття вимог кредиторів. У відповідності до діючого законодавства для прийняття вимог кредиторів підприємству-боржнику відводиться два місяці з дня публікації даних про визнання його банкрутом і відкриття справи.

Арбітражний керуючий проводить розрахунки з кредиторами згідно з реєстром вимог кредиторів у порядку черговості, передбаченої ст. 31 Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" [4]. Вимоги кредиторів кожної черги задовольняються після повного погашення вимог попередньої черги. При недостатності грошових коштів для погашення зобов'язань перед кредиторами однієї черги ці кошти розподіляються між кредиторами пропорційно сумах їх вимог, включених до реєстру. Заборгованість перед кредитором складається із: суми основного боргу; нарахованої пені за прострочку платежу, штрафних санкцій; вимоги з оплати державного мита і відшкодування судових витрат.

Порядок бухгалтерського відображення названих процедур повинен знайти місце в обліковій політиці з дати визнання неплатоспроможного підприємства банкрутом (не очікуючи початку нового звітного періоду) через суттєву зміну умов діяльності, а також у робочому плані рахунків, реєстрах аналітичного обліку, правилах документообігу, що забезпечить виконання вимог повноти ведення бухгалтерського обліку, своєчасності відображення господарських операцій в реєстрах обліку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню питань, пов'язаних з теоретичним обґрунтуванням та розвитком методичного забезпечення бухгалтерського обліку розрахунків з кредиторами в умовах неплатоспроможності присвячені праці відомих вчених: І.О. Астраханцевої, О.С. Бакаєва, В.Р. Банка, А.П. Бархатова, І.М. Богатої, Н.О. Бреславцевої, Ф.Ф. Бутиця, В.І. Валетова, В.Б. Івашкевича, Н.М. Карзаєвої, М.М. Клінова, С.Ю. Козлова, Ю.Ю. Козлова, В.В. Ковальова, С.Л. Коротаєва, Т.О. Кубасової, І.Г. Кукукіної, Л.І. Кулікової, М.І. Кутера, О.М. Малигіної, Д.В. Назарова, О.М. Назаряна, В.Д. Новодворської, В.В. Панкова, Я.В. Соколова, В.І. Ткача, О.М. Хоріна. Серед зарубіжних дослідників цієї проблематики можна виділити Л.А. Бернстайна, Дж.К. Ван Хорна, Д. Мідлтона, Ф. Обербрінкманна, Б.С. Пешерота Петі, Ж. Рішара, Ж. Саварі, К.Р. Ферріса, Е. Халферта тощо.

Водночас, проблеми дослідження концепцій інституту неплатоспроможності, їх впливу на організацію і методику бухгалтерського обліку викликають інтерес все більшого числа спеціалістів з облікової науки, в той час як більшість положень теорії і практики обліку здійснення розрахунків у відповідності до реєстру вимог кредиторів в умовах неплатоспроможності суб'єкта господарювання залишаються до кінця не вивченими. Останнє підкреслює актуальність проведеного дослідження.

Метою, яка була реалізована при написанні статті, є дослідження організаційного та методичного забезпечення бухгалтерського обліку розрахунків з кредиторами, обґрунтування та розробка методичних практичних рекомендацій з його удосконалення.

Викладення основного матеріалу. Методика ведення бухгалтерського обліку на неплатоспроможних підприємствах повинна базуватися на приведенні всіх облікових даних у відповідність до фактичної наявності майна, виявленого в результаті інвентаризації, а кредиторської заборгованості – до результатів розгляду претензій кредиторів. На цьому етапі для виконання завдань бухгалтерського обліку пропонується внести зміни до Робочого плану рахунків і здійснити перегрупування аналітичних даних між синтетичними рахунками. Враховуючи, що зміни до плану рахунків самим підприємством допускаються лише на рівні рахунків другого і третього (субрахунків і аналітичних позицій) порядку, то в умовах ліквідації підприємства при застосуванні деяких рахунків можливі відхилення від їх прямого призначення, передбаченого Планом рахунків. Перевага дещо зміненого плану рахунків полягає у збереженні правонаступництва з типовим планом рахунків в частині нумерації і назв рахунків під час одночасного забезпечення інформаційних потреб підприємства, що ліквідується.

Зміна умов і самої сутності господарської діяльності неплатоспроможного підприємства зумовлює необхідність перегляду номенклатури рахунків і методики бухгалтерського обліку, оскільки до якості, достовірності і об'єктивності облікової інформації надаються нові вимоги. При цьому ефективно розроблена система бухгалтерського обліку, сприяє систематизації і накопиченню інформації, здійснює безпосередній вплив на достовірне відображення і розкриття даних у проміжному ліквідаційному балансі, тим самим задовольняючи змінені вимоги користувачів інформації.

В умовах неплатоспроможності пріоритетне значення у бухгалтерському обліку набуває перегрупування аналітичних даних щодо рахунків обліку розрахунків для отримання детальної інформації в розрізі черговості погашення, що необхідно для наступних виплат кредиторам і складання звітності. Аналітичні позиції відкриваються на кожного кредитора підприємства-банкрута. З метою контролю за порядком проведення розрахунків з бюджетом, що виникає під час провадження справи, слід відкрити аналітичні рахунки за кожним податком та збором. Під час оформлення платіжних і інших документів, пов'язаних з погашенням кредиторської заборгованості, необхідно приділяти увагу відображенню на них характеру виплат.

Облік зобов'язань підприємства слід вести в розрізі черговості вимог, а не виходячи із економічного змісту відносин з контрагентами, які мають місце на функціонуючих підприємствах. Дані на рахунках бухгалтерського обліку приводяться у відповідності з реєстром вимог кредиторів. Виокремлення окремих субрахунків для кожної черги з веденням аналітичного обліку по кожному кредитору має високу практичну значимість, так як це підвищує ефективність виплат кредиторам і полегшує аналіз динаміки погашення заборгованості. Якщо кредитор має вимоги, що відносяться до різних черг, то їх слід відображати на різних рахунках (субрахунках), навіть якщо вони впливають із одного договору або зобов'язань. Борги іншим кредиторам за отримані продукцію, роботи, послуги та різні санкції формально відносяться до іншої заборгованості, але так як санкції погашаються не раніше основного боргу, то для контролю черговості погашення

обліковуються на різних рахунках. Для того, щоб в'ясувати, які вимоги на якому рахунку повинні відображатися, необхідно звернутися до реєстру вимог кредиторів. На думку більшості спеціалістів, аналітичний облік зобов'язань в умовах неплатоспроможності організується в розрізі груп кредиторів, встановлених згідно з чинним законодавством.

Для побудови синтетичного обліку в розрізі черговості погашення вимог кредиторів, відокремленого обліку витрат і розрахунків, що виникають в період ліквідації

підприємства, необхідно провести перегрупування даних між аналітичними та синтетичними рахунками. Впровадження різних обліково-аналітичних реєстрів в процедуру визнання вимог кредиторів дозволить запобігти нестиковки або втрати під час переносу даних з одного рахунку на інший. Запропонована система рахунків бухгалтерського обліку (табл. 1) сприяє підвищенню якості контролю під час процесу накопичення інформації про зобов'язання боржника і їх погашення в розрізі черговості.

Таблиця 1. Приблизний перелік рахунків обліку зобов'язань підприємства-банкрута

Назва рахунку	Характеристика рахунку
Поточні зобов'язання перед контрагентами	Узагальнює інформацію про зобов'язання боржника перед контрагентами (послуги з охорони та передпродажної підготовки майна тощо), що виникли під час провадження справи
Розрахунки за обов'язковими платежами до бюджету	Відображає інформацію щодо заборгованості перед бюджетами різного рівня з податків та зборів. Облік повинен бути організований в розрізі черговості виникнення зобов'язань
Розрахунки за обов'язковими платежами до позабюджетних фондів	Містить інформацію про обов'язкові платежі до позабюджетних фондів різних рівнів з відокремленням за черговістю задоволення вимог кредиторів
Поточні зобов'язання перед персоналом із заробітної плати	Узагальнює інформацію про зобов'язання підприємства щодо заробітної плати, які виникли після введення процедури банкрутства
Розрахунки з відшкодування шкоди життю і здоров'ю	Відображає інформацію щодо розрахунків з кредиторами першої черги з відшкодування спричиненої шкоди життю і здоров'ю громадян
Розрахунки з персоналом	Містить інформацію про зобов'язання підприємства-боржника із заробітної плати, нарахованої до введення процедури банкрутства неплатоспроможного боржника
Розрахунки з кредиторами, забезпеченими заставою майна	Включає інформацію про розрахунки з кредиторами, чії вимоги забезпечені заставою майна підприємства-банкрута
Розрахунки з іншими кредиторами	Відображає розрахунки боржника з кредиторами, що не забезпечені заставою майна, а також за нарахованими фінансовими санкціями з поділом на види зобов'язань
Незаявлені вимоги	Обліковуються зобов'язання підприємства-боржника перед контрагентами, щодо яких не надійшли вимоги від кредиторів
Розрахунки за претензіями	Відображає інформацію з угод, що оспорюються у судовому порядку арбітражним керуючим

Занесення даних до реєстрів обліку за новими аналітичними позиціями можливо лише після завершення визнання вимог кредиторів.

Для обліку зобов'язань, що виникають під час поточних розрахунків, використовуються окремі рахунки "Поточні зобов'язання перед контрагентами" і "Розрахунки з реалізації майна", що призначені для обліку розрахунків з продажу (уступки) прав вимог боржника, надходження квартплати, до того як житлові об'єкти будуть передані до муніципальної власності.

В процедурах банкрутства неплатоспроможного боржника нарахування податку і складання податкової декларації не обумовлюють його перерахування до бюджету, оскільки з моменту визнання підприємства банкрутом і відкриття справи виконання зобов'язань боржника припускається лише у порядку, встановленому законодавством. Звідси, заборгованість з обов'язкових платежів, не погашена до введення справи, погашається у позачерговому порядку.

У відповідності до законодавства вимоги по обов'язкових платежах, заявлені після закриття реєстру, в тому числі, що виникли після відкриття справи, сплачуються до бюджету лише після задоволення вимог кредиторів, оголошених у встановлений строк, тобто після закриття реєстру у підприємства існує обов'язок нарахування і подання податкових декларацій у випадку виникнення об'єктів оподаткування, проте сплата податків до бюджету виникає після погашення всіх зобов'язань за реєстром.

Зобов'язання із заробітної плати, що виникають в межах процедури банкрутства, відображаються на рахунку "Поточні зобов'язання перед персоналом із заробітної плати", а обов'язкові чергові платежі, що виникають при цьому, обліковуються на рах. "Розрахунки за обов'язковими платежами до позабюджетних фондів".

Для зручності розрахунків і проведення контролю з точки зору ліквідаційної комісії всі чергові зобов'язання підприємства-банкрута відображаються за рахунком "Розрахунки з різними кредиторами". На рахунку "Розрахунки з відшкодування шкоди життю та здоров'ю" показують зобов'язання підприємства перед громадянами по відшкодуванню спричиненої шкоди життю або здоров'ю, а також моральної шкоди. При визначенні розміру вимог слід враховувати, що частина вимог входить до складу поточних зобов'язань, а частина – до складу чергових. Крім того, останні не підпадають під дію

мораторію. Тому під час розгляду справи мова може йти про задоволення лише тих вимог, які виникнуть у майбутньому. Ці вимоги задовольняються шляхом капіталізації почасових платежів. Мета капіталізації – захист прав фізичної особи шляхом забезпечення сплати йому певних коштів.

Суми вимог кредиторів, не заявлені у строк, але виявлені за даними бухгалтерського обліку, обліковуються на окремому рахунку "Незаявлені вимоги". Необхідність введення цього рахунку визначається можливістю виникнення незаявлених вимог після терміну, встановленого арбітражним керуючим, які можуть бути задоволені при наявності коштів після закінчення розрахунків з кредиторами, що заявили вимоги в строк.

Для проведення безготівкових розрахунків у відповідності до чинного законодавства під час провадження справи може застосовуватися лише один рахунок боржника в банку, на який зараховуються всі кошти від реалізації ліквідаційної маси і з якого здійснюються всі платежі. Інші рахунки, що є відомими та виявленими, підлягають закриттю із зарахуванням залишків на основний рахунок. Виходячи з того, що арбітражний керуючий приймає на себе всі повноваження щодо управління справами юридичної особи він направляє до банку заяву про припинення списання грошових коштів з рахунків підприємства, що ліквідується без своєї згоди. Основним документом, що підтверджує повноваження арбітражного керуючого розпоряджатися банківським рахунком, слугує рішення суду про визнання підприємства банкрутом і призначення арбітражного керуючого.

Вимоги кредиторів і уповноважених органів, заявлені після закриття реєстру і визнані у встановленому порядку, а також вимоги про сплату обов'язкових платежів, що виникли після відкриття справи, незалежно від терміну їх пред'явлення задовольняються за рахунок майна боржника, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, включених до реєстру вимог кредиторів.

Якщо після погашення вимог кредиторів залишилося будь-яке майно, воно передається засновникам.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У відповідності до загальноприйнятих уявлень, неплатоспроможність розглядається як певне негативне явище суб'єкта в системі економічних зв'язків, яке характеризується рівнем неплатоспроможності суб'єкта за своїми зобов'язаннями. Ліквідаційна процедура завжди

призводить до виникнення різного роду юридичних і економічних питань, пов'язаних із самим процесом і тісно взаємопов'язаними між собою. При цьому юридична сторона цієї проблеми досить детально розглядається у чинному законодавстві, тоді як економічна (а точніше, облікова) практично не знаходить відображення у сучасному законодавстві. Не дивлячись на те, що поняття неплатоспроможності увійшло до господарського життя більше десяти років назад і потребувало вирішення облікових проблем під час ліквідації підприємства за цей час не було прийнято будь-яких нормативних документів, що регулювали б порядок бухгалтерського обліку під час банкрутства неплатоспроможних підприємств, що надає цим процесам слабо контрольований характер.

В умовах, що склалися особливу актуальність набувають питання бухгалтерського обліку розрахунків з кредиторами в ході погашення зобов'язань суб'єкта господарювання. Пропонуємо бухгалтерський облік зобов'язань вести виходячи із черговості погашення вимог кредиторів, встановленої чинним законодавством, з виокремлення окремих синтетичних і аналітичних рахунків для кожної черги. Головна перевага такого підходу полягає у формуванні в системі рахунків бухгалтерського обліку даних про розмір заборгованості за кожною чергою, необхідних для підприємства виплат кредиторам. Окрім того, запропонована система рахунків дозволяє розділити в обліку зобов'язання, що виникли до і після дати визнання неплатоспроможного підприємства банкрутом, при цьому враховується фактор правового режиму їх задоволення. Така побудова обліку вимагає перегрупування даних аналітичних рахунків між синтетичними рахунками у порівнянні з порядком ведення обліку до визнання суб'єкта господарювання банкрутом. Окремих проблемам щодо бухгалтерського відображення перших черг вимог кредиторів будуть присвячені подальші дослідження.

Список використаних літературних :

1. *Бабаев А.* Некоторые способы прекращения обязательств // Законодательство. 2001. – № 9.
2. *Валуйский А.В.* Проблемы удовлетворения требований кредиторов по законодательству о несостоятельности (банкротстве) России и зарубежных стран. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Валуйский А.В. – Саратов, 2002. – 211 с.
3. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16 липня 1999 року № 996-XIV, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>
4. Закон України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" від 14 травня 1992 р. № 2343-XII, с изменениями и дополнениями [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/print1345574093021438>
5. *Тхагалсо Р.А.* Очередность удовлетворения исков при проведении процедур несостоятельности // Вестник ТГИС. Сер. Экономика. – 2004. – Вып. 8.

СТОЛЯРЕНКО Олена Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Наукові інтереси:

- бухгалтерський облік і контроль діяльності підприємства в умовах неплатоспроможності;
- бухгалтерський облік в ресторанному господарстві;
- ділова польська мова.

Стаття надійшла до редакції: 27.08.2012 р.